

Voorwoord

Hier is hij dan, de eerste nieuwsbrief van het nieuwe schooljaar. De eerste van een nieuwe reeks van 8 die allemaal consequent onregelmatig zullen verschijnen.

Voor mij wordt dit nieuwsbriefjaar een periode van verankeren van alle initiatieven van de voorbije jaren. Er zijn dus geen nieuwe dingen te verwachten. Ik wil alles wat ik tot nu toe heb opgestart, borgen. Hierbij denk ik eerst en vooral aan de *Sticordibank*. Die staat immers nog lang zo ver niet als ik wel zou willen. Dat ze aan een nood beantwoordt, is mij intussen duidelijk geworden: gemiddeld 42 mensen per dag komen er een kijkje nemen. Wat me brengt bij een vernieuwde oproep om eigen materialen ter beschikking te stellen van de *Sticordibank*. Alleen zo kan ze overleven en uitgroeien tot een waardevolle zorgplek op het Internet.

De verschillende weblogs werden in de vakantieperiode verder aangevuld en geactualiseerd: berichten waren achterhaald, websites verdwenen van het Internet, bepaalde besprekingen konden veel beter.

Bij het begin van dit schooljaar wil ik alle uitgeverijen die geloofden in *BOEKetje onderwijs* hartelijk bedanken. Zij maakten het succes ervan mogelijk. Ook dit schooljaar neem ik me voor om wekelijks een boek te lezen en te bespreken.

Tot slot nog een citaat om het schooljaar mee te beginnen. Ik vond er één van een dertienjarig meisje dat te mooi is om het jullie te onthouden:

Eerste middelbare schooldag:

*50 lokalen,
100 leraren,
1200 leerlingen
en
ik.*

(Ans Boenders)

Lieven

AVI is dood, lang leve ...

De afgelopen weken werd mij meermaals de vraag gesteld hoe het nu zit met de AVI-niveaus. Zijn de oude leeskaarten nu waardeloos? Zijn de nieuwe leeskaarten al op de markt? Moeten we al meteen de toetsen *Leestechneik* en *Leestempo* van Cito aankopen? Hoe zullen de leesniveaus voortaan in de boeken aangeduid worden? Ik zocht één en ander voor jullie op.

- De oude toetskaarten kunnen vanaf dit schooljaar niet meer besteld worden bij de KPC-groep. Ook vragen over de oude toetskaarten zullen door de KPC-groep niet meer beantwoord worden. Dit betekent niet dat men ze van de ene op de andere dag niet meer kan of mag gebruiken. Wel moet men er rekening mee houden dat de inhoud meer en meer gedateerd raakt en dat de normen intussen ook al ouderdomsverschijnselen vertonen. Dat laatste kan tot gevolg hebben dat het leesniveau van de leerlingen enigszins overschat wordt. Voorlopig lijken ze nog voldoende verschil te maken tussen zwakke, gemiddelde en sterke lezers.
- De nieuwe toetskaarten worden nu ontwikkeld door Cito. Normaal verschijnen ze eind 2008. Het zijn diagnostische instrumenten om bij kinderen met leesproblemen vast te stellen wat er mis gaat. Het leesniveau zelf moet in eerste instantie vastgesteld worden met de toetsen *Leestechneik* en *Leestempo* van Cito. Dit kan ook met de nieuwe toetskaarten, maar dit moet gereserveerd blijven voor een beperkt aantal kinderen, meer bepaald deze kinderen die zo zwak lezen (bv. kinderen met dys-

57

Jaargang 8

September 2008

Lieven Coppens

nieuwsbrief.leren@gmail.com

Nieuwsbrief leren

Leren en studeren thuis en op school

www.nieuwsbriefleren.be

lexie) dat het verantwoord is om met hen meteen naar het diagnostische traject over te gaan waardoor ze toch een AVI-niveau krijgen.

- Voorlopig zou ik wachten met het aankopen van de toetsen *Leestechniek* en *Leestempo*. Cito kondigde nog maar zeer kort geleden aan dat deze toetsen zullen vernieuwd worden omdat er ook daar nood is aan nieuwe teksten en normen. De eerste nieuwe toetsen, voor het 1^e en 2^e leerjaar (groepen 3 en 4), verschijnen eveneens eind 2008. De andere toetsen volgen later.
- In kinderboeken verschijnt er een nieuw logo. Op de eerste rij vind je het AVI-niveau als maat voor het technisch lezen. Op de tweede rij vind je het CLIB-niveau als maat voor het begrijpend lezen. Bij het AVI-niveau maakt men daarenboven onderscheid tussen *midden* en *eind*, bij het CLIB-niveau niet. Hierdoor is het CLIB-niveau minder precies als het AVI-niveau. Op de derde regel mag de uitgever een korte omschrijving van het genre en/of het onderwerp van het boek geven. Het AVI- en CLIB-niveau gaan niet noodzakelijk gelijk op: je kunt dus in principe ook boeken vinden met een laag niveau voor technisch lezen en een hoger niveau voor begrijpend lezen en omgekeerd.

Ook hier in Vlaanderen zal men vroeg of laat moeten overstappen naar het nieuwe systeem. De kritieken laten zich al voorspellen:

- Er zijn geen Vlaamse normen. De vraag die men zich hierbij moet stellen is of er dan werkelijk zo grote verschillen zijn in de leesontwikkeling tussen Vlaamse en Nederlandse kinderen. Mij lijkt het dat er bij het aanvankelijk lezen enkele verschillen zijn omdat men in Nederland in groep 1 en 2 (onze 2^e en 3^e kleuterklas) veel systematischer werkt aan wat ze beginnende geletterdheid¹ noemen. Hierdoor komen Nederlandse kinderen beter aan de start, maar de Vlaamse kinderen lijken deze handicap vrij snel te overwinnen. Trouwens: de basisnormen voor de AVI-kaarten uit 1994 (goed, voldoende, onvoldoende) zijn voor Nederland en Vlaanderen altijd dezelfde geweest, ook na de publicatie van Wini Boonen². Wat Wini Boonen voor Vlaanderen gedaan heeft, was onder andere het verder differentiëren van de score *onvoldoende* in normen waaruit bleek of een kind al op het volgende niveau mocht oefenen (instructieniveau) of nog niet (frustratieniveau), net zoals Struiksmat dat heeft gedaan voor Nederland.
- Er zijn te veel typisch Nederlandse woorden. De vraag die men zich hierbij moet stellen is of dat nu echt wel een probleem is. Bij het onderzoek naar dyslexie maakt men geregeld gebruik van non-senswoorden (ook in de DST³) omdat men daar de echte decodeervaardigheid kan observeren. Tegelijk viel men in de AVI-kaarten uit 1994 over woorden zoals *Luuk*, *Guus*, *Mahoed*, *Wubbo Ockels*... alsof de decodeervaardigheid daar geen enkele rol speelde...

Veel belangrijker in deze discussie vind ik de vraag in welke mate deze leesniveaus of leesbaarheidsindexen absoluut zijn bij het kiezen van geschikte lectuur voor een kind. Het antwoord op deze vraag stond heel mooi geformuleerd in een artikel van Staphorsius en Krom⁴ dat ik op de website van Cito vond:

Met het oog op het 'dagelijks lezen' staan ouders en grootouders in de boekwinkel regelmatig voor de vraag welk boek aan te schaffen voor een kind of kleinkind. En ook hier kunnen CLIB⁵, CILT⁶ en AVI natuurlijk hun diensten bewijzen. Want als het gaat om het kiezen van boeken die wat de vereiste leesvaardigheid betreft voor (klein)zoon of (klein)dochter op niveau zijn, dan zijn CLIB, CILT en AVI toch betere selectiecriteria dan leeftijd of jaargroep in het basisonderwijs. De onderwijspraktijk leert nu eenmaal dat groepen ogenschijnlijk vergelijkbare kinderen zeer heterogeen zijn waar het de leesvaardigheid betreft. Dat geldt zelfs voor groepen kinderen van eenzelfde leeftijd, dus zelfs voor de kinderen in eenzelfde jaargroep van de basisschool.

De richtlijnen die CLIB, CILT en AVI verstrekken moeten echter niet te absoluut worden genomen. Er zijn nog andere aspecten dan de leesvaardigheid in het spel bij het kiezen van leesteksten voor

¹ Zo formuleerde men in Nederland de *Tussendoelen beginnende geletterdheid*. Deze kun je onder andere hier raadplegen: <http://www.taalsite.nl/~pM2r/bibliotheek/lexicon/00572>.

² BOONEN W., *Vlaamse normering van de AVI-toets*. Onderzoeksinstrument voor het technisch lezen op tekstniveau, Garant, Leuven/Apeldoorn, 2000, 70 blz.

³ DST: *Dyslexia Screening Test*.

⁴ STAPHORSIUS G., KROM R., *CLIB, CILT en AVI: leesbaarheidsindexen*. Het volledige artikel kun je lezen op de website van CITO: http://www.cito.nl/po/vakken/taal/avi/Cito_leesbaarheidsformules_voer_VvL.pdf.

⁵ CLIB: *Cito LeesbaarheidsIndex voor het Basisonderwijs*.

⁶ CILT: *Cito Index voor de LeesTechniek*.

kinderen. Dus moet er voor gewaakt worden om kinderen uitsluitend leesstof voor te leggen die bij hun CLIB, CILT of AVI-niveau past. Een zwakke lezer die bijvoorbeeld gemotiveerd is om meer te weten te komen over zijn favoriete tijdsbesteding, kan heel goed in staat zijn om een boek over dat onderwerp te lezen dat, wat de vereiste leesvaardigheid betreft, zijn niveau te boven gaat. Ook het lezen van boeken 'onder het niveau' is niet iets wat leerkrachten en ouders per definitie de kop in zouden moeten drukken. Een verschil tussen het AVI- of CLIB-niveau van een leerling en dat van een boek mag dan ook nooit reden zijn om te adviseren een boek niet te lezen. Want uiteindelijk staat plezier in lezen natuurlijk voorop!

Werkmap fonemisch bewustzijn

Fonemisch bewustzijn is de vaardigheid om binnen gesproken woorden afzonderlijke klanken te onderscheiden en ze te manipuleren. In die zin is het een onderdeel van het fonologisch bewustzijn. Het fonologisch bewustzijn is immers veel breder dan het fonemisch bewustzijn. Er vallen zaken als auditieve discriminatie, auditieve synthese en rijmen onder. Het fonologisch bewustzijn ontstaat in verschillende fasen:

- Afzonderlijke woorden in een gesproken zin herkennen.
- Beseffen dat sommige woorden op elkaar rijmen.
- Woorden kunnen verdelen in klankgroepen.
- Het onderscheid kunnen maken tussen de medeklinker(s) aan het begin van het woord en de rest van het woord.
- Afzonderlijke fonemen kunnen verbinden tot een woord.
- Fonemen kunnen manipuleren (bv. klanken weglaten, toevoegen of vervangen).

Het fonemisch bewustzijn helpt kinderen om in te zien dat de letters in woorden klanken vertegenwoordigen. Het helpt hen eveneens om te begrijpen dat er in de Nederlandse taal een systematische relatie is tussen klanken en letters (het alfabetisch principe). Kinderen die leren lezen, leren dat woorden opgebouwd zijn uit letters die op hun beurt corresponderen met klanken. Tegenwoordig is men het er dan ook over eens dat het fonemisch bewustzijn een heel belangrijke rol speelt bij de eerste fase van het leren lezen, het spellend lezen.

Het fonemisch bewustzijn heeft te maken met een aantal auditieve vaardigheden zoals de auditieve analyse en synthese en het auditief manipuleren van klanken in woorden. Dit fonemisch bewustzijn ontwikkelt niet spontaan, is geen zaak van voldoende rijping. Men kan dus niet wachten tot het kind vanzelf zo ver is, maar moet kinderen hiervoor instructie en oefening geven.

Deze maand verscheen bij het CPS de geheel herziene druk van de werkmap *Fonemisch bewustzijn*¹. Deze map wil voorzien in de instructie en oefening die jonge kinderen nodig hebben om het fonemisch bewustzijn te ontwikkelen en heeft daardoor een zeer grote preventieve en proactieve waarde. Centraal hierbij staat de directe instructie, omdat deze instructievorm voor risicokinderen de beste garantie biedt.

De map *Fonemisch bewustzijn* gaat over de vaardigheden die men in groep 1 en groep 2 (de 2^e en de 3^e kleuterklas) aanbrengt. In groep 1 (2^e kleuterklas) ligt het accent voornamelijk nog op het fonologisch bewustzijn. Dit houdt in dat de volgende vaardigheden nadrukkelijk worden geoefend:

- Nauwkeurig luisteren.
- Zich bewust zijn van zinnen en woorden.
- Rijmen.
- Zich bewust zijn van klankgroepen.

In groep 2 (3^e kleuterklas) staat het fonemisch bewustzijn centraal. Hiervoor wordt er geoefend op de volgende vaardigheden:

- Het isoleren van klanken.

¹ FORRER M., HUIJBREGTS S., *Fonemisch bewustzijn. Werkmap voor leerkrachten van groep 1 en 2 van de basisschool*, CPS, Amersfoort, 2008, 235 blz., ISBN-13: 978-90-6508-598-6.
Bestelnummer: 32278
Prijs: € 87,50

- Het synthetiseren van klanken.
- De analyse van klanken.
- Het manipuleren van klanken.

Terwijl men oefent op het fonemisch bewustzijn biedt men ook al letters aan, omdat deze een belangrijk houvast bieden bij het onderscheiden van klanken in woorden.

Concreet bevat de map *Fonemisch bewustzijn* 6 grote delen. Het algemene kader en de verantwoording worden geschetst in het eerste deel, *Klanken en letters in groep 1 en 2*. De vaardigheden die in deze map aan bod komen worden kort beschreven en toegelicht in het tweede deel, *Vaardigheden rond klanken en letters*. Hoe je effectief kunt *Werken met klanken en letters in de klassenpraktijk* is het onderwerp van het derde deel. De *Planning en organisatie* daarvan wordt toegelicht in deel 4.

Het vijfde en meteen ook meest uitgebreide deel bevat de activiteiten zelf, ingedeeld in negen rubrieken, te weten de letterkennis en de vaardigheden die in groep 1 en 2 aan bod komen. Voor de duidelijkheid zet ik ze nog eens op een rijtje, zoals ze in de map zelf benoemd worden:

- Luisteren
- Zinnen en woorden
- Rijmen
- Klankgroepen
- Isoleren van klanken
- Synthese van klanken
- Analyse van klanken
- Manipuleren van klanken
- Letterkennis

Deze activiteiten zijn opgetekend in een soort van 'lesfiches', waarbij men steeds dezelfde structuur gebruikt:

- Vaardigheid
- Doel
- Materiaal
- Voorbereiding
- Aandachtspunten
- Werkwijze
 - Inleiding
 - Kern
 - Afsluiting
- (Varianten)

Deze lesfiches zijn zeer gebruiksvriendelijk, niet alleen door de structuur, maar ook door hun beknoptheid. Doordat de werkwijze zeer nadrukkelijk werd uitgeschreven, zijn er geen onduidelijkheden en kunnen de 'lesjes' als het ware rechtstreeks uit de map gegeven worden. Ze zijn stuk voor stuk gesneden brood.

Het zesde deel bevat een uitgebreide literatuurlijst. De bijlagen bevatten de materialen waar men in de 'lesjes' gebruik van maakt.

Deze map is een absolute aanrader voor elke kleuterschool die op een systematische en logische manier wil werken aan het fonemisch bewustzijn van haar kleuters (Hierbij denk ik zeker aan deze scholen die gekozen hebben voor de zorgcluster *preventie en remediëring*). Er wordt een volledige leerlijn uitgetekend die overeenkomt met de fasen waarin het fonologisch bewustzijn zich ontwikkelt.

Ook in het eerste leerjaar zullen de activiteiten zeker gebruikt kunnen worden voor die leerlingen bij wie de eerste fase van het leren lezen, het spellend lezen, zeer moeizaam verloopt. Doordat ze zich richt op het fonemisch bewustzijn als voorwaarde voor het spellend lezen, kan ze naast elke methode voor aanvankelijk lezen gebruikt worden.

De map kost € 87,50 en kan besteld worden via de website van het CPS: www.cps.nl of bij de CPS infodesk op het nummer +31 33 453 43 85 of via e-mail: infodesk@cps.nl. Omwille van het belang van deze map zal ik deze bespreking ook plaatsen op mijn boekenblog <http://boeketje-onderwijs.skynetblogs.be>.